

РЕЦЕНЗИЯ

**от проф. д-р Силвия Александрова-Янкуловска, д.м.н.,
Декан на Факултет „Обществено здраве“ при МУ- Плевен
за дисертационния труд на Радостина Иванова Жечева на тема
„Медицинската сестра в подкрепа на родители на деца с психични
отклонения от 10 до 14 години“**

Със Заповед № Р-109-231/ 24.07.2019 г. на Ректора на Медицински университет „Проф. д-р П. Стоянов“ – Варна на основание на Протокол № 141/ 12.07.2019 г. на Факултетния съвет на Факултет по обществено здравеопазване съм определена за член на научното жури по процедура за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ на Радостина Иванова Жечева в област на висше образование 7. Здравеопазване и спорт, професионално направление 7.4. Обществено здраве, научна специалност „Управление на здравните грижи“. На първото присъствено заседание на научното жури съм определена за рецензент.

Кратки данни за кариерното развитие и квалификации

Радостина Иванова Жечева е родена през 1974 г. в гр. Шумен. Завършва Медицинския колеж в Шумен специалност „медицинска сестра“ през 1999 г. През 2005 г. се дипломира от ШУ „Еп. К. Преславски“ като бакалавър по специална педагогика-„логопедия“, а през 2008 г. завършва магистратура „Управление на здравните грижи“ в МУ-Варна. Същата година придобива и специалност „Семейна медицинска сестра-акушерка“ в МУ-Варна.

Професионалният ѝ път започва през 2000 г. в община Шумен, Дирекция социални дейности и здравеопазване като професионалист по здравни грижи-медицинска сестра. От 2016 г. заема длъжността асистент в катедра „Здравни грижи“ на МУ-Варна, Филиал Шумен.

Радостина Жечева е активен член на БАПЗГ, която през 2010 г. я отличава със сребърна значка за медицинска сестра на годината. През 2016 г. придобива втори сертификат от асоциацията за квалификация за извършване на качествени здравни грижи.

Кандидатката работи системно през годините по проблемите на психично здраве, за което свидетелстват публикациите ѝ за ролята на медицинските специалисти при оказване на медико-социална и психологическа помощ и подкрепа на семейството (2011 г.); наркоманиите - медико-социален проблем и стратегии за справяне (2013 г.); проблемът за насилието, агресията и училищният тормоз (2016 г.); роля на медицинската сестра при укрепване на психичното здраве на децата (2017 г.); медицинската сестра от училищен здравен кабинет в

подкрепа на деца с психични отклонения (2018 г.); нагласи на медицинските специалисти от училищен здравен кабинет при работа с деца с психични отклонения (2019 г.) и др.

Ас. Жечева води занятия по: Философия и въведение в сестринските грижи, Сестрински грижи при соматични заболявания, Сестрински грижи при болни с хирургични заболявания, Сестрински грижи в педиатрията, Сестрински грижи при деца и възрастни с увреждания и Сестрински грижи в първичната здравна помощ.

Обща характеристика на дисертационния труд

Дисертационният труд е в общ обем от 188 страници и е структуриран както следва:

- Въведение – 2 стр.;
- Глава 1. Литературен обзор - Актуалност на проблема - 54 стр.;
- Глава 2. Методология и организация на научното проучване – 17 стр.;
- Глава 3. Резултати от собствени проучвания и обсъждане – 33 стр.;
- Глава 4. Роля на медицинската сестра в съвременната здравна система за подобряване на психичното здраве на децата и подкрепата на семействата, в които се отглеждат – 67 стр.;
- Глава 5. Изводи, Препоръки и Предложения – 4 стр.;
- Приноси на дисертационния труд – 2 стр.
- Публикации във връзка с дисертационния труд – 1 стр.
- Библиография – 14 стр.

Дисертацията включва общо 48 фигури, 29 таблици и 5 приложения.

Актуалност на дисертационния труд

Психичните заболявания, които се отличават с ниска смъртност, се открояват като обществено-здравен проблем едва през последните десетилетия, когато на преден план излезе тяхната тежест и ефектът им върху качеството на живот на пациентите и семействата им. Увеличават се и изследванията за влиянието на факторите в ранна детска възраст за възникването на психични разстройства и съответно се обогатиха мерките за превенция и промоция на психичното здраве.

Осъзнаването на значимостта на тези разстройства за общественото здраве за съжаление не кореспондира пропорционално с изкореняването на стигмата към психично болните и социалната изолация за тях и семействата им, което кара родителите да търсят помощ много късно. Холистичният подход и тенденциите

за деинституционализация на грижата за лицата (и в частност за децата) с психични разстройства разкрива широки възможности за оползотворяване на компетенциите на медицинската сестра. Като член на екип, психиатричната сестра участва в профилактичната, лечебно-диагностичната и рехабилитационна помощ, оказвана при деца с психични отклонения. Ключова е ролята на медицинската сестра в подкрепата на родителите за оказване на грижи на детето с психично разстройство в един важен момент от неговия живот – възрастта от 10 до 14 години, което е обект на настоящия дисертационен труд.

Оценка на структурните части на дисертационния труд

1) Литературният обзор систематизира и анализира 165 литературни източника, от които 132 са на кирилица, 14 на латиница и 19 интернет източника. Специално внимание заслужава превесът на източници на кирилица на фона на тяхното подценяване в научните трудове у нас напоследък. При цитирането на някои източници е пропусната годината на публикуване, но въпреки това е видно, че болшинството източници (63%) са публикувани след 2000 г. Обхванати са множество нормативни документи, което свидетелства за вещото познаване от страна на докторантката на регулацията, касаеща работа с деца и грижи за психичното здраве.

Ас. Жечева структурира литературния обзор в 8 части като обхваща: актуалността на проблема; влиянието на семейната среда и семейството на психично-болни деца от 10 до 14 години; въздействието на психичните заболявания върху различни членове на семейството; ролята на медицинската сестра при оказване на грижи за деца с психични отклонения; деинституционализация на психично болни; моделиране на алтернативни грижи и услуги; нормативната база в Р България, уреждаща статута на лица с психични увреждания; опита на някои европейски страни и България при оказване на психично-здравни грижи с участието на медицинска сестра.

Обзорът е написан много грамотно и целенасочено. Умело са подбрани най-релевантните автори от богатата психологична литература и авторката успява да избегне отклоняване към странични за темата на дисертацията аспекти на психологическата проблематика. Особен интерес предизвиква раздела за ролята на медицинската сестра при оказване на грижи за деца с психични отклонения, който би могъл да се обогати с препратки към съответни документи. Професионалният стрес може да се обособи като самостоятелен раздел при една бъдеща публикация тип монография, каквато препоръчвам на Радостина Жечева да подготви в кратки срокове след защитата на труда си. Също така препоръчвам да се направи по-ясно разграничение между грижата и ефектите върху функционирането на семейството в случай на дете с психично заболяване и в

случай на родител с психично заболяване. Понастоящем кандидатката често смесва двата казуса без да предоставя ясно становище дали те могат да се разглеждат като еквивалентни ситуации най-малко по отношение на ролята и функциите на медицинската сестра. Би било удачно литературният обзор да завърши с няколко ключови извода кореспондиращи с предстоящите задачи на изследването.

2) Методология и организация на проучването

Целта на проучването е да се проучи ролята на медицинската сестра и нейните компетенции за оказване на подкрепа на родители с деца с психични отклонения от 10 до 14 години, с оглед оптимизиране на структурата на Регионалния център за подкрепа на процеса на приобщаващото образование (РЦПППО), чрез разкриване на Сестрински отдел и се предложи Алгоритъм, приложим в сестринската практика.

За реализация на поставената цел са формулирани **осем конкретни задачи**, три от които се реализират в обстойния литературен обзор. Останалите задачи са насочени към проучване на мнението на медицински специалисти - психиатрични сестри, експерти и родителите на деца с психични отклонения относно необходимост от обучение при отглеждане на децата и полагане на грижи в семейството, както и мнението на експерти относно професионалните възможности на медицинските сестри да увеличат ресурса на родителите за подобряване на качеството на живот при деца с психични отклонения. Самостоятелна задача е да се анализират нагласите и готовността на медицинските специалисти в училищен здравен кабинет за приемственост, последователност и непрекъснатост на здравните грижи, които може да предостави семейството, подкрепено от медицинската сестра. Крайна практически ориентирана задача е да се разработи Алгоритъм за поведение на медицинската сестра при работа с родители на деца с психични отклонения от 10 до 14 години и се предложи оптимизиране на структурата на РЦПППО чрез разкриване на Сестрински отдел.

Дефинирани са две хипотези. Препоръчвам във формулировката на първата хипотеза да се използва термина „самостоятелна отговорност“ вместо „лична отговорност“ за означаване на ограничената автономност на сестрата в подкрепата на родителите на деца с психични отклонения.

Методологията на проучването е описана много подробно и отговаря на всички изисквания за прецизно научно изследване, което гарантира валидност и надеждност на получените резултати. Високо оценявам включеният раздел „Понятиен апарат“. Единствено бих препоръчала да се дадат референции към предложените дефиниции.

Емпиричните проучвания обхващат общо 350 лица, разпределени както следва: 200 медицински сестри; 100 родители на деца с психични отклонения и 50 експерти.

Приложени са разнообразни методи на изследване: социологически методи (документален метод, анкетен метод, интервю), експеримент, статистически методи. Въвеждането на експеримент е иновативен подход. За съжаление само 12 от обхванатите медицински сестри са изявиали желание да се включат в него. Малката извадка обосновава директното цитиране на получените отговори, но за да се стимулира по-задълбочен анализ на казуси от този тип, препоръчвам на ас. Жечева да помисли за разработването на оригинален метод за анализ, като може да захрани идеите си с налични методи за етичен анализ, включително и оригиналните методи за анализ на медицинско-етични и бизнес-етични казуси в МУ-Плевен. Също така в анализа на получените мнения, докторантката следваше да предложи по-категорична лична позиция и релевантен „верен отговор“.

Уместно е в методологията да се отбележи одобрението на изследването от институционалната етична комисия.

3) Резултати от собствени проучвания и обсъждане

Представянето на резултатите започва с *характеристика на изследваните лица* като особено внимание е заделено на: образователната степен, професионалния стаж, допълнителната квалификация. Изследването и на трите характеристики е обосновано в контекста на целта и задачите на проучването. Алармиращи са данните за високия процент (65%) сестри, които нямат допълнителна квалификация, при все че работят в психиатрични отделения и естеството на работата им изисква висока професионална подготовка в областта на психиатрията. На този фон е впечатляващ фактът, че 80% от сестрите в училищен здравен кабинет в гр. Шумен са преминали краткосрочни квалификационни курсове. Родителите са характеризирани само по образователна степен. Интересно би било да се изследва и по-широката мрежа за социална подкрепа, т.е. кои от пациентите имат братя/сестри.

На фона на стремежа за разширяване на автономността на медицинските сестри, притеснителни са резултатите, показващи висока *степен на удовлетвореност* от извършване на манипулации и значително по-ниската удовлетвореност от делегирано общуване с родителите и още по-ниска от обучение на пациентите. Безспорно вторият и третият тип дейности изискват допълнителна квалификация и изразходване на личен ресурс, но включването на медицинска сестра в тях е стъпка напред в признаването на професионалната подготовка и възможността за самостоятелна работа на медицинските сестри.

Позитивно е осъзнаването от 92% от изследваните сестри на значимостта на доверието в работата с родителите.

Потребността от обучение на родителите е изследвана сред експертите и самите родители като е наблюдавано съответствие в мнението на двете категории лица. Същевременно експертите категорично смятат, че медицинските сестри, които работят психиатрични грижи, имат нужда от допълнително обучение.

Резултатите са подходящо онагледени с фигури. На места има разминаване на текста и резултатите във фигурите. Представен е задълбочен статистически анализ.

4) Роля на медицинската сестра за подобряване на психичното здраве на децата

В тази глава докторантката прави обстоен преглед на разнообразните компетенции, които трябва да притежава психиатричната сестра за предоставяне на качествена грижа за пациентите. Специално внимание е отделено на компетенциите на медицинската сестра в базираните центрове за грижи. Това своеобразно въведение аргументира основната концепция за промяна на досегашния модел на грижи за деца със специални образователни потребности, а именно активното въвличане на медицинските сестри в РЦПППО чрез т.нар. *сестрински отдел*. Новата структура има капацитета да реализира 10 дейности в посока на: оказване на долекарска медицинска помощ, промоция на здравето, рехабилитация, оказване на палиативни грижи, предоставяне и събиране на здравна информация, програма за работа в дома, консултиране на родители, обучение на родители, индивидуални сестрински планове, оказване на помощ и консултации по отношение на отглеждането на деца с психични отклонения. Дейностите са разработени на базата на получените резултати от изследването на очакванията на родителите и са получили подкрепа в над 90% от изказаните мнения.

Концепцията за функционирането на сестринския отдел се доближава до концепцията за модерните палиативни грижи с мултидисциплинарния си подход и интегриран терапевтичен план, в който ключова роля има медицинската сестра. В духа на медицината, базирана на доказателствата, са изследвани търсените услуги от различни специалисти в РЦПППО, което аргументира необходимостта от мултидисциплинарен подход. Аргументирана е и нуждата от развитие на електронно досие и електронна здравна карта, които да позволят ефективното проследяване на детето-потребител, както и високите изисквания към квалификацията медицинските сестри и в частност на директора на сестринския отдел. Предложена е и примерна длъжностна характеристика.

Определено тази глава е най-силната част от дисертационния труд съчетаваща уменията на докторантката за аналитично мислене, логично извеждане на аргументи и отлично онагледяване на новите концепции. Много добре е очертана функцията на медицинската сестра да води случая и да изготви индивидуален план за грижи за детето с психично отклонения.

Оригинално разработеният *алгоритъм за дейности и поведение на медицинската сестра* при работа със семейства на деца с психични отклонение е подсилен от обобщаваща преценка на очакваните ефекти от дейността на медицинската сестра при „грижа, фокусирана върху детето“, а именно: допринася за благополучието, уважава правото на избор, повишава личностовото достойнство, овластява децата, подобрява качеството на живот, поддържа независимостта. Всички от гореизброените са в синхрон със съвременната рамка за уважение на правата на човека и в частност – правата на пациента, така както те са декларирани от Световната Медицинска Асоциация в Декларацията от Лисабон.

Главата завършва с изследване на *трудностите в работата* на медицинската сестра и възможности за тяхното преодоляване. Най-голямо значение сред тях има усъвършенстването на правилата за добра сестринска практика. Отделно са изследвани затрудненията при общуването с родителите като обезпокоителен е високият процент (47%) на грубото отношение от страна на родителите.

5) Изводи, препоръки и предложения

Достойнство на труда е оформянето на междинни изводи след всеки от вътрешните раздели на глава 3 и глава 4. Това позволява целенасочено излагане на крайните изводи от проучването в съответствие с формулираните задачи. Липсва обобщение на доказването на двете формулирани хипотези.

Приемам направените препоръки и предложения. Те са адекватно адресирани и подкрепени от резултатите на проучването.

6) Приноси на дисертационния труд

Представеният дисертационен труд има подчертан иновативен характер по своята постановка и несъмнени приноси. Приемам разделението на теоретико-приложни и практико-приложни приноси, макар че бих препоръчала термина „научно-теоретични“ приноси вместо „теоретико-приложни“ приноси. Границата между чисто теоретичния и приложния характер на някои от приносите е трудно доловима, например разработеният алгоритъм и изграждането на новата структура на сестринския отдел присъстват и в двете категории приноси: веднъж с теоретичната си обосновка и отделно с практическия си потенциал.

Авторефератът отговаря по структура на общоприетите изисквания. Обемът би могъл да се оптимизира. Съдържанието на дисертационния труд е отразено пълно и точно. Представени са най-съществените резултати и установените зависимости, както и изводите, приносите и препоръките от проучването.

Във връзка с дисертационния труд са публикувани 4 труда, два от които са статии в списания и два пълнотекстови доклада в сборници от научни форуми. Радостина Жечева е самостоятелен автор на една от статиите и първи автор в останалите публикации. Трудовете са публикувани в България.

Заключение

Представеният дисертационен труд "Медицинската сестра в подкрепа на родители на деца с психични отклонения от 10 до 14 години" се отличава с актуалност и иновативност по отношение на приложените методи на изследване и разработените инструменти за подобряване на комплексната грижа за децата с психични отклонения и семействата им.

Дисертационният труд напълно отговаря на изискванията на Правилника за развитие на академичния състав в Медицински университет-Варна, поради което убедено предлагам на уважаемите членове на Научното жури да гласуват положително за присъждане на образователна и научна степен „**Доктор**” по научната специалност „Управление на здравните грижи“ на **Радостина Иванова Жечева**.

07 август 2019 г.

Рецензент:

Проф. д-р С. Александрова-Янкуловска, д.м.н.